

შუა საუკუნეების ისტორიის შესწავლა საქართველოში (XX საუკუნის 50-იანი წლების შუა ხანებიდან 1991 წლამდე)

მერაბ კალანდაძე

წინამდებარე ნაშრომი ისტორიოგრაფიულ ხასიათს ატარებს და ჩვენ მიერ ადრე დაწყებული სამუშაოს ლოგიკურ გაგრძელებას წარმოადგენს. ჩვენ ორ მონოგრაფიაში: „დასავლეთ ევროპის შუა საუკუნეების ისტორიის შესწავლა საქართველოში XX საუკუნის პირველ ნახევარში“ (კალანდაძე 1999) და „ქართული მედიევისტიკის სათავეებთან“ (კალანდაძე 2009) შევეხეთ ქართული მედიევისტიკის პირველ ნაბიჯებს. ახლა საუბარი გვექნება შემდგომ ხანაზე: 50-იანი წლების შუა ხანებიდან 1991 წლამდე, ი. სტალინის გარდაცვალებიდან საბჭოთა კავშირის დაშლამდე. ეს, ჩვენი აზრით, ერთ-ერთი საინტერესო მონაკვეთად – საბჭოთა პერიოდის ქართული მედიევისტიკის მესამე ქვეპერიოდად შეიძლება მივიჩნიოთ. ჩვენ არაერთი საკითხი სხვაგვარად გავაშუქეთ, ახლებურად დავსვით. ამ სიახლეთა შემოტანა მიზნად ისახავდა ძველი მარქსისტული სტერეოტიპების გადასინჯვას, რომელმაც ტოტალიტარულ-ბოლშევიკური რეჟიმის ძალისხმევით, ფართოდ მოიკიდა ფეხი ქართული საზოგადოების ცნობიერებაში.

საქართველოში შუა საუკუნეების ისტორიის პრობლემებით დაინტერესება იწყება არა საბჭოთა პერიოდის ქართულ მედიევისტიკაში, როგორც ამას გვიმტკიცებდნენ დიდი ხნის განმავლობაში, არამედ გაცილებით უფრო ადრე, ჯერ კიდევ საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში 1918-1921 წლებში. ამ ხანებში გამოსული შუა საუკუნეების ისტორიის პირველი ეროვნული სასკოლო სახელმძღვანელოები, ვფიქრობთ, ამის ნათელი ილუსტრაციაა. ეს სახელმძღვანელოებია: ვ. დონდუა, „საშუალო საუკუნეთა ისტორია“ (1920), ი. გველესიანი „საშუალო საუკუნეების ისტორია“ (1920), ა. წერეთელი „მსოფლიო ისტორია, ნაწილი 2, საშუალო საუკუნეები“ (1920), ა. ვულფიუსი „საშუალო ისტორიის სახელმძღვანელო“ (1919). რაოდენობრივად ეს, ცხადია, ძალიან ცოტაა, მაგრამ ხარისხობრივად, თვისებრივად, ნამდვილად ასე არ გახლავთ. დროის იმ მცირე მონაკვეთში, რომელიც მათ ამ საქმისათვის ჰქონდათ გამოყოფილი, ურიგო შედეგი არ უნდა ჩანდეს.

ჩვენ შევეცადეთ გადაგვაზრებინა საქართველოში შუა საუკუნეების ისტორიის შესწავლის არსებული სურათი, რომელიც უმთავრესად ტოტალიტარულ-ბოლშევიკური რეჟიმის ძალისხმევით, გამრუდებულ იქნა. ფაქტობრივად, ეს იყო საკითხის პერიოდიზაცია. საბჭოთა მიდგომა იყო ძალზე პოლიტიზებული და იდეოლოგიზებული და არანაირი მეცნიერული საფუძველი არ გააჩნდა, კიდევ უფრო მეტი: ის იყო ანტიეროვნული და არაპატრიოტული. მის მთავარ თეზას წარმოადგენდა ამ სფეროში წინამორბედთა წვლილის სრული უგულვებელყოფა, იგნორირება. გვიმტკიცებდნენ, რომ ამ დარგში საქართველოს გასაბჭოებამდე პოზიტიური არაფერი გაკეთებულა. ეს დარგი უწარსულოდ გამოიყურებოდა. ეს იყო კიდევ ერთი საბჭოთა მითი. ჩვენ ვცადეთ გაგვესწორებინა ეს შეუსაბამობა და ამ საკითხის განხილვა ნორმალურ მეცნიერულ კალაპოტში დაგვებრუნებინა.

საბჭოთა პერიოდის ქართულ მედიევისტიკას საკმაოდ კარგად მომზადებული ნიადაგი დახვდა. მაგრამ უმთავრესად, პოლიტიკური კატაკლიზმების გამო, იმ დროს მოღვაწე მეცნიერებმა დაწყებული საქმის ბოლომდე მიყვანა ვერ შეძლეს. საქართველოს ისტორიის „პატარა ოქროს ხანა“ ძალზე ხანმოკლე აღმოჩნდა. საქმე გვაქვს საკითხისადმი მეცნიერულ მიდგომასთან, რომელიც, უმთავრესად, ორიენტირებულია თავისუფალ აზროვნებაზე, ისტორიული მოვლენებისადმი მრავალფეროვან მიდგომაზე, პლურალიზმზე, პროგრესულ-ლიბერალურ ღირებულებებზე, ამიტომ ამ მონაკვეთის შეუფასებლობა, ისე როგორც არც გადაჭარბებული შეფასება არ არის მიზანშეწონილი. მიუხედავად ყოველივე ამისა უნდა ითქვას, რომ ამ მონაკვეთმა ქართული მედიევისტიკის ისტორიაში მაინც მოასწრო თავისი კვალის დატოვება და ამ პერიოდის ამოღება, ამ დარგის ისტორიიდან, როგორც ამას ადგილი ჰქონდა საბჭოთა ხანაში, მიზანშეწონილად არ მიგვაჩნია. ქართული მედიევისტიკის განვითარება მეცნიერული გზით მიდიოდა და, უმთავრესად, იმ ნოვაციებზე იყო ორიენტირებული, რომელმაც თავი იჩინა მეოცე საუკუნის დასაწყისის ევროპული მედიევისტიკაში. და თუ არა პოლიტიკური კატაკლიზმები, საქართველოს გასაბჭოება, ეს გზა გაგრძელდებოდა, მაგრამ ეს ასე არ მოხდა.

მისმა განვითარებამ სულ სხვა ხასიათი შეიძინა, რომელიც წინგადადგმულ ნაბიჯად, თავდაპირველი გზის გაგრძელებად, ძნელია მივიჩნიოთ (კალანდაძე 2017ა); (კალანდაძე 1999); (კალანდაძე 2009); (კალანდაძე 2014); (კალანდაძე 2015ა).

საბჭოთა პერიოდის ქართული მედიევისტიკის აპოლოგეტური შეფასება, რომელიც დომინანტი იყო საბჭოთა წლებში, დღეს ცხადია, უკვე მოძველებულია, ყავლი გაუვიდა, ისტორიოგრაფიის განვლილი ეტაპია. მაგრამ ერთი უკიდურესობიდან მეორეში არ უნდა აღმოვჩნდეთ: ვერც საბჭოთა პერიოდის ქართული მედიევისტიკის უაღრესად ნეგატიური შეფასება შეგვიქმნის აღნიშნულ თემაზე სრულყოფილ წარმოდგენას. ეს უკვე სულ სხვა უკიდურესობაა. ორივე უკიდურესობა მიუღებელია. ჭეშმარიტება, როგორც წესი, სადღაც შუაში ძევს. სასურველი იქნებოდა მოვძებნოთ ეს შუალედური გზა, რომელიც საშუალებას მოგვცემს ვაჩვენოთ როგორც მიღწევა, ისე ხარვეზი. და შეძლებისდაგვარად ვცადოთ მათი გამომწვევი მიზეზების ახსნა. აი, ეს გვესახება საკითხისადმი მეცნიერულ მიდგომად.

წინამდებარე ნაშრომი ამ საშუალებო ხაზის მოძიების მოკრძალებული მცდელობაა.

მსჯელობის დაწყება მართებულად ჩანს პროფესორ გურამ კუტალიას საინტერესო ნაშრომით „თსუ შუა საუკუნეების კათედრის ისტორია“ (კუტალია 2004ა), რომელიც ამ პრობლემის შესწავლის გზაზე წინგადადგმულ ნაბიჯად გვევლინება. თუმცა უნდა ითქვას, რომ მთელ რიგ პრინციპულ საკითხებში ჩვენს შორის სერიოზული აზრთა სხვადასხვაობა არსებობს. აქ, პირველ ყოვლისა, ვგულისხმობთ იმას, რომ საქართველოში შუა საუკუნეების ისტორიის შესწავლამ საინტერესო ევოლუცია განიცადა და სულაც არ ატარებდა ისეთ ერთგვაროვან ხასიათს, როგორც ეს ერთი შეხედვით შეიძლება ჩანდეს.

თავდაპირველად, მეოცე საუკუნის ოციან წლებში, როგორც ითქვა, ქართული მედიევისტიკას სწორი ვექტორი ჰქონდა დასახული და სწორი მეცნიერული კურსით მიდიოდა. ამ თვალსაზრისით, ყურადღებას იპყრობს პროფესორ გ. ნათაძის პირველი შრომები. „ევროპის ფეოდალიზმის ისტორიიდან. ბენეფიციუმის წარმოშობა და იმუნიტეტის საკითხი“ (ნათაძე 1925) და „დასავლეთ ევროპის ფეოდალიზმის ისტორია“ (ნათაძე 1926). აქ აისახა სავსებით რეალური ვითარება. მასში საბჭოთა კავშირში შემორჩენილი თავისუფალი აზროვნების უკანასკნელი სხივი მოჩანს. ეს საბჭოთა პერიოდის ქართული მედიევისტიკის განვითარების პირველ ქვეპერიოდად მიგვაჩნია.

მეოცე საუკუნის 30-იანი წლების შუა ხანებიდან მისმა შემოქმედებამ მკვეთრი ცვლილება განიცადა. ის ცდილობს ეკონომიკური მატერიალიზმიდან მარქსიზმისკენ ევოლუციას. ეს საბჭოთა პერიოდის ქართული მედიევისტიკის მეორე ქვეპერიოდად მიგვაჩნია. ეს იყო „სტალინური ხანა“.

ჩვენი აზრით, სათანადოდ უნდა ყოფილიყო ხაზგასმული ქართული მედიევისტიკის განვითარებაზე საბჭოთა, მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის, გავლენის უარყოფითი კვალი. რაც, უპირატესად, იმით გამოიხატება, რომ სახელმწიფო ცდილობს ძალით მოახვიოს თავს მეცნიერს მისთვის სასურველი იდეოლოგია. ქართული მედიევისტიკის განვითარების შელამაზებულად წარმოჩენა მიზანშეწონილად არ მიგვაჩნია. იყო წარმატებები და იყო პრობლემები. პირველ რიგში ვგულისხმობთ, ძლიერ პოლიტიკურ წნეხს. ამაზე თვალის დახუჭვა ქართული მედიევისტიკის განვითარების ადეკვატურ სურათს ვერ გვიხატავს.

ჩვენი აზრით, ნაშრომში დამაჯერებლად არაა ნაჩვენები ქართული მედიევისტიკის განვითარებაში პროფესორ ალექსანდრე ნამორაძის წვლილი. მას სულ რამდენიმე სტრიქონი აქვს დათმობილი, რაც, რა თქმა უნდა, ძალიან ცოტაა და აღნიშნული საკითხის იგნორირების ტოლფასად მიგვაჩნია. ის საუბრობს პროფ. ა. ნამორაძის ნაშრომზე „ადმინისტრაციული მეურვეობა და მუნიციპალური მმართველობა საფრანგეთში XVII-XVIII სს. და კოლუმბი და ამერიკის აღმოჩენა“, რომლის მიკუთვნება შუა საუკუნეების ისტორიისათვის, ალბათ, მაინც დიდ სიფრთხილეს მოითხოვს, და არაფერს ამბობს მის იმ შრომებზე, რომელიც შუა საუკუნეების ისტორიას ეკუთვნის – „დასავლეთ ევროპის ისტორია. განაკვეთი 1. ფოდალური ქალაქის გენეზისი და მისი სოციალ-ეკონომიური და პოლიტიკური განვითარება და ბაზრის თემის თეორია ფოდალური ქალაქების წარმოშობის შესახებ“. რა თქმა უნდა, ეს შეუსაბამოა და ქართულ საზოგადოებას ა. ნამორაძის, როგორც მედიევისტის დამსახურებაზე ადეკვატურ წარმოდგენას ვერ უქმნის. მედიევისტიკაში პროფ. ა. ნამორაძის წვლილის განხილვა პროფ. გ. კუტალიას მსჯელობის აქტილევსის ქუსლად მიგვაჩნია.

50-იანი წლების შუა ხანები ქართული მედიევისტიკის განვითარებაში საყურადღებო პერიოდია. გარდაიცვალა ი. სტალინი. დამთავრდა ქართული მედიევისტიკის განვითარების ერთ-ერთი ყველაზე რთული პერიოდი – სტალინური ხანა, როდესაც ტოტალიტარულ-ბოლშევიკური რეჟიმი ძლიერების ზენიტში იყო. იწყება „დათბობის ხანა“, რომლისთვისაც ნიშანდობლივი იყო „იდური დაბნეულობა“, რომელიც შემდგომში ჩაანაცვლა „უძრაობის პერიოდმა“. სტალინურ ხანასთან შედარებით, ეს წინგადადგმული ნაბიჯი იყო. სახელმწიფოს მხრიდან ზენოლამ იკლო. ხელისუფლება უკვე აღარ ცდილობდა იყოს ყოვლისშემძლე, მაგრამ ზიანის მიყენება ყოველ ფეხის ნაბიჯზე შეეძლო.

ჯერ იყო და ახალ ისტორიას იწყებდნენ XVIII საუკუნის მიწურულს, საფრანგეთის დიდი რევოლუციით, ხოლო სტალინის გარდაცვალების შემდეგ, XVII საუკუნის შუა ხანების ინგლისის რევოლუციით. ეს არსებითად ბევრს არაფერს ცვლიდა. ორივე შემთხვევაში ახალი ისტორიის დაწყება დაგვიანებული ჩანდა და არ შეესატყვისებოდა საერთაშორისო სტანდარტებს. საბჭოთა ისტორიოგრაფია იზოლაციაში აღმოჩნდა. ასე აღმოჩნდა ახალი ისტორიის თემატიკა შუა საუკუნეების ისტორიაში. მნიშვნელოვანწილად, სწორედ ამით იყო გამოწვეული, რომ ქართულ მედიევისტიკაში პრიორიტეტული შეიქმნა ახალი ისტორიის თემატიკის დამუშავება, ხოლო წმინდა მედიევისტიკის საკითხები შედარებით უფრო სუსტად, მკრთალად იყო გაშუქებული. დიდი ხნით უკანა პლანზე გადაინაცვლა, ჩრდილში მოექცა, პერიფერიულ თემად გვევლინებოდა. ქართული მედიევისტიკის მთავარი თავისებურება, სწორედ, ამაში მდგომარეობდა. აქ აისახა სავსებით რეალური ვითარება. საბჭოთა პერიოდის ქართული მედიევისტიკის ისტორია შუა საუკუნეების ისტორიის საბჭოთა მარქსისტულ-ლენინური პერიოდიზაციის გამოძახილია. ეს კი მის წარსულზე ადეკვატურ წარმოდგენას ვერ გვიქმნიდა.

50-იანი წლების შუა ხანებიდან მოწინავე პოზიციებზე გამოდის ქართველ მედიევისტთა ახალი, მეორე თაობა, რომელიც ძირითადად პროფ. გრიგოლ ნათაძის და პროფესორ ალექსანდრე ნამორაძის მოწაფეები იყვნენ. თუ პირველ წლებში ძალუმაღ იგრძნობოდა კვალიფიცირებული კადრების დეფიციტი, შემდგომში თანდათან, პროფ. გ. ნათაძის და პროფ. ა. ნამორაძის ძალისხმევით, ეს პრობლემა დაძლეულ იქნა, რაც იმჟამინდელი ქართული მედიევისტიკის წარმატება იყო. ქართული მედიევისტიკის წინაშე მათი ერთ-ერთი მთავარი დამსახურება, ამაშიც არის

ქართველ მედიევისტთა მეორე თაობის ერთ-ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენელი იყო პროფ. გიორგი ტივაძე. შემთხვევითი არაა, რომ პროფ. გ. ნათაძის გარდაცვალების შემდეგ, რომელიც ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შუა საუკუნეების ისტორიის კათედრის მეორე გამგე იყო და კათედრას ხელმძღვანელობდა 1936-1951 წლებში, სწორედ, პროფ. გ. ტივაძე იქნა არჩეული შუა საუკუნეების ისტორიის კათედრის გამგედ, რომელიც სათავეში ედგა კათედრას გარდაცვალებამდე ანუ 1969 წლამდე.

პროფ. გ. ტივაძის შრომები დასავლეთ ევროპის შუა საუკუნეების ისტორიაზე ძალიან კარგად თავსდება საბჭოთა მედიევისტიკის თეორიულ-მეთოდოლოგიურ ჩარჩოებში და სავსებით შეესატყვისებოდა იმდროინდელი ისტორიოგრაფიის მოთხოვნებს. მთავარი, ვფიქრობთ, სწორედ, ეს იყო.

მარქსისტული სტერეოტიპებისა და შტამპების გამო მისი მკაცრად განსჯა მიზანშეწონილი არ უნდა ჩანდეს, ადვილი გზით სიარული იქნებოდა და ჰიპერკრიტიკულად მიგვაჩნია. „ეს იყო ჩვენი უბედურება და არა დანაშაული“. ვფიქრობთ, ეს გაცილებით უფრო ადეკვატური უნდა იყოს. საბჭოთა პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფიის შეფასების დროს კრიტიერიუმად, სწორედ, ეს მიდგომა მოვიმარჯვეთ. პროფ. გ. ტივაძის შემოქმედების განხილვის დროს, სწორედ, ამ პრინციპით ვიხელმძღვანელებთ. მას არჩევანი არ ჰქონდა. აქ აისახა სავსებით რეალური ვითარება. მარქსისტულ-ლენინურ იდეოლოგიას იმ დროს ალტერნატივა არ გააჩნდა. გარკვეული კომპრომისის შედეგად ეს დარგი გადაურჩა განადგურებას და განაგრძო არსებობა. ამაში თავისი წვლილი პროფ. გ. ტივაძემაც შეიტანა. თუ არა ეს კომპრომისი მაშინ, დასავლეთ ევროპის შუა საუკუნეების ისტორიაზე, მშობლიურ ენაზე ის მწირი ლიტერატურაც არ გვექნებოდა, რომელიც დღეს გვაქვს..

შუა საუკუნეების ისტორიის შესწავლის საქმეში პროფ. გ. ტივაძის მთავარი ნაშრომია „შუა საუკუნეების ისტორიის“ სახელმძღვანელო, რომელმაც მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრა მისი წვლილი საქართველოში შუა საუკუნეების ისტორიის შესწავლის საქმეში. მან ქართულ მედიევისტიკაში პირველად დაწერა შუა საუკუნეების ისტორიის სახელმძღვანელო, რომელიც სავსებით აკ-

მაცოფილებდა იმუამინდელი საბჭოთა ისტორიოგრაფიის ყველა მოთხოვნას და საბჭოთა პერიოდის ქართული მედივისტიკის მნიშვნელოვანი შენაძენიც იყო. ეს იმ პერიოდის ქართული მედივისტიკის წარმატებაა და ამის უგულებელყოფა მართებული არ იქნება.

აღნიშნული სახელმძღვანელო მრავალი წლის შრომის ლოგიკურ შედეგს წარმოადგენს. ეს სამუშაო პირობით ორ ეტაპად შეიძლება დაიყოს. პირველი ეტაპი მოსამზადებელ პერიოდს წარმოადგენდა, როდესაც ის ამუშავებდა შუა საუკუნეების ისტორიის ცალკეულ მონაკვეთებს და ცალკე ნიგნებად აქვეყნებდა. ასე ნელ-ნელა, თანდათან, ნაბიჯ-ნაბიჯ, შეეცადა ის ამ რთული პრობლემის დაძლევის. ამ ხანგრძლივი და დაუღალავი შრომის ლოგიკურ დაგვირგვინებად გვევლინება შუა საუკუნეების ისტორიის სახელმძღვანელო, რომლის პირველმა ნაწილმა დღის სინათლე იხილა 1967 წელს, ხოლო მეორე ნაწილმა კი – 1970 წელს.

სახელმძღვანელოს ეფუძნებოდა ადრე გამოქვეყნებულ ნაშრომებს: „ფეოდალიზმის გენეზისი დასავლეთ ევროპაში“ (1959), „ფეოდალური ევროპა X-XI საუკუნეებში“ (1960). „დასავლეთ ევროპა განვითარებული ფეოდალიზმის ხანაში“ (1962), „დასავლეთ ევროპა გვიანდელი ფეოდალიზმის ხანაში“ (1964). საკითხისადმი ფორმაციული მიდგომა ფრიად ნიშანდობლივი იყო საბჭოთა ისტორიოგრაფიისათვის და მთელი სისავსით ჰპოვა ასახვა ხსენებულ სახელმძღვანელოში. ფორმაციული მიდგომა შუა საუკუნეების ისტორიაზე სრულყოფილ ვერ გვიყალიბებს. საინტერესოა, ამ კუთხით ცნობილი მედიევისტის ა. გურევიჩის მიმართვა ახალგაზრებისადმი

ყმანვილებო, ის, რასაც თქვენ ისმენდით ლექციებზე და კითხულობდით შუა საუკუნეების ისტორიის სახელმძღვანელოებში რეალურად არ არის ის შუა საუკუნეები, რომელზეც საუბრობს თანამედროვე ისტორიული მეცნიერება. ეს არის გაღარიბებული, გაუფერულებული, ადამიანისაგან დაცლილი, კასტრირებული, უდიდესი ისტორიული ეპოქა, ათასი წლის მანძილზე (გურევიჩი 2004: 135).

გ. ტივაძის ნიგნებს საფუძვლად ედო მის მიერ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში წაკითხული სალექციო კურსი.

ეს სახელმძღვანელო პროფ. გ. ნათაძის მიერ დაწყებული საქმის გაგრძელებად ძნელია, მივიჩნიოთ. ეს სულ სხვა მიდგომა იყო. შუა საუკუნეების ისტორიის საკვანძო საკითხების შეფასების დროს გ.ტივაძე მტკიცედ იდგა მარქსისტულ-ლენინურ ისტორიოგრაფიის პოზიციებზე. ბუნებრივია, პროფ. გ. ტივაძეს არ შეეძლო და ვერც მოვთხოვთ შეექმნა ბოლშევიკური იდეოლოგიისაგან თავისუფალი სახელმძღვანელო, რასაც აპირებდა პროფ. გ. ნათაძე“ (კალანდაძე 1999: 60). მან გააკეთა ის, რისი გაკეთებაც შეეძლო. მისი დამსახურება, ვფიქრობთ, სწორედ, ამაში მდგომარეობდა.

დღევანდელი გადასახედიდან ამ სახელმძღვანელოს მკაცრად განსჯა ადვილი გზით სიარული იქნებოდა და მიზანშეწონილად არ მიგვაჩნია. ამ ნიგნმა თავისი სიტყვა თქვა ქართულ მედიევისტიკაში და გარკვეულ ეტაპზე, უდავოდ, პოზიტიური როლიც შეასრულა. მაგრამ დღეს ეს სახელმძღვანელო, ბუნებრივია, მოძველებულია.

მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის მონოპოლიის, ზენოლის ერთ-ერთ თვალსაჩინო ნიმუშად, სახელმძღვანელოში შუა საუკუნეების ისტორიის პერიოდიზაციის გაშუქება მიგვაჩნია. გ. ტივაძემ, ბუნებრივია, მოგვცა შუა საუკუნეების ისტორიის მარქსისტული პერიოდიზაცია და შიდა პერიოდიზაცია. ამ შემთხვევაში ჩვენ ბრალს ვდებთ არა კონკრეტულად რომელიმე ისტორიკოსს, ეს სწორი არ იქნებოდა, არამედ იმ პოლიტიკურ სისტემას, რომელიც უზღუდავს ისტორიკოსს თავისუფალ არჩევანს.

ფაქტობრივი მასალის თვალსაზრისით ამ სახელმძღვანელოში პროგრესი აშკარაა, ამავე დროს უნდა აღინიშნოს, რომ ეს სახელმძღვანელო ვერ აცდა საბჭოთა პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფიისათვის დამახასიათებელი თეორიულ ხარვეზებს.

პროფ. გივი ჟორდანიას სახით ქართულმა მედიევისტიკამ სოლიდური შევსება მიიღო. მან, როგორც მედიევისტმა ჩინებული სკოლა გაიარა საბჭოთა მედიევისტიკის ისეთ ცნობილ მკვლევართან როგორებიც იყვნენ: აკადადემიკოსი ევგენი კოსმინსკი, აკადადემიკოსი სერგეი სკაზკინი, პროფესორი ალექსანდრე ნეუსიხინი, პროფესორ ნიკოლოზ გრაციანსკი. უკეთეს მასწავლებლებს კაცი ვერ ინატრებდა. გ. ჟორდანიას 1940 წელს ბრუნდება საქართველოში და იწყებს მუშაობას თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში შუა საუკუნეების ისტორიის კათედრაზე. სავსებით კანონზომიერია, რომ

პროფ. გ. ტივაძის გარდაცვალების შემდეგ, შუა საუკუნეების ისტორიის კათედრას, სწორედ, პროფ. გი. ჟორდანიას ჩაუდგა სათავეში. ის იყო თსუ შუა საუკუნეების ისტორიის კათედრის მეოთხე გამგე. ის შუა საუკუნეების ისტორიის კათედრას ხელმძღვანელობდა ამ სასწავლო-სამეცნიერო უჯრედს 1961 წლიდან 1991 წლამდე. მანამდე კი 1959-1969 წლებში ის წარმართავდა ახალი ისტორიის კათედრის საქმიანობას (ანთაძე, კალანდიაძე 2014: 14).

პროფ. გ. ჟორდანიას იყო შუა საუკუნეების ისტორიის ჩინებული ლექტორი. მან როგორც მედი-ევისტმა გამოიჩინა თავი სამეცნიერო პედაგოგიურ ასპარეზზე. პროფ. გ. ჟორდანიას, როგორც მკვლევრის საქმიანობა შედარებით მოკრძალებულად გამოიყურება. ვფიქრობთ, ეს არ იყო შემთხვევითი და, პირველ ყოვლისა, შუა საუკუნეების ისტორიის, საბჭოთა, მარქსისტული პერიოდიზაციის ლოგიკურ შედეგად მიგვაჩნია. ამიტომ, შუა საუკუნეების ისტორიის შესწავლის, მეცნიერული კვლევის საქმეში, მისი დამსახურების გადაჭარბებით შეფასება, ალბათ, მაინც, დიდ სიფრთხილეს მოითხოვს და მიზანშეწონილი არ იქნებოდა. ვფიქრობთ, არ შევცდებით თუ ვიტყვით, რომ შუა საუკუნეების ისტორიის საბჭოთა, მარქსისტულმა, პერიოდიზაციამ ხელი შეუშალა პროფ. გივი ჟორდანიას როგორც მედიევისტს.

აქ, ცხადია, ვგულისხმობთ იმას, რომ პროფ. გ. ჟორდანიას ორი მთავარი ნაშრომი „რიშელიეს ეკონომიკური პოლიტიკა“ და „რუსეთ-საფრანგეთის ურთიერთობები XVI საუკუნის მიწურულს და XVII საუკუნის პირველ ნახევარში“, რომელიც იყო მისი სადოქტორო დისერტაცია, ახალი დროის ისტორიაა და არა შუა საუკუნეების, როგორც ამას მოიაზრებდა საბჭოთა, მარქსისტული ისტორიოგრაფია.

ყურადღებას მივაპყრობთ ერთ გარემოებას, რომელიც, ჩვენი აზრით, საინტერესო შეიძლება იყოს. სამწუხაროდ, უნდა ითქვას, რომ თავის დროზე პროფ. გ. ჟორდანიას ნაშრომის „რიშელიეს ეკონომიკური პოლიტიკა“ გამოქვეყნება ვერ მოხერხდა, ხოლო 1944 წელს ფრანგმა ისტორიკოსმა, სორბონის უნივერსიტეტის პროფესორმა, ანრი ოზემ გამოსცა სოლიდური გამოკვლევა ამ თემაზე. ასე აღმოჩნდა ფრანგი ისტორიკოსი ამ საკითხის პირველი მკვლევარი, არა ჩვენი თანამემამულე პროფ. გ. ჟორდანიას.

ახალ ისტორიას შეეხება თ. ჟორდანიას კიდევ ერთი სქელტანიანი გამოკვლევა „რომის კათოლიკური მისია და საქართველო (XVI საუკუნის ბოლო XVII საუკუნის 20-30-იანი წლებში)“, რომელიც გამოქვეყნდა 1994 წელს. წიგნი დაწერილია პროფ. ზურაბ გამეზარდაშვილთან ერთად.

ინტერესით იკითხება მისი სამეცნიერო-პოპულარული წიგნი „დაბრუნებული განძი“, რომელიც გამოქვეყნდა 1983 წელს. მასში მოთხრობილია უცხოეთში გატანილი ქართული განძის ისტორია. მეცნიერის გარდაცვალების შემდეგ გამოვიდა საინტერესო გამოკვლევა ილია ჭავჭავაძის მკვლევლობაზე. აღნიშნული ნაშრომი ამ თემაზე შექმნილი ერთ-ერთი საინტერესო გამოკვლევაა. საქართველოს ახალი ისტორიის აქტუალურ საკითხებს ეხება გ. ჟორდანიას რამდენიმე საინტერესო ნაშრომი, რომელზეც ამჯერად სიტყვას აღარ გავაგრძელებთ, რადგან ეს უკვე სცილდება ჩვენს მიზანს.

1967 წელს გ. ჟორდანიამ პროფ. შ. ხანთაძესთან ერთად გამოსცა ცნობილი ქართველი ისტორიკოსის თედო ჟორდანიას „ქრონიკების“ მესამე ტომი.

დასავლეთ ევროპის შუა საუკუნეების ისტორიის შესწავლის საქმეში, როგორც უკვე ვთქვით, პროფ. გ. ჟორდანიას, როგორც მკვლევარ მედიევისტის წვლილი, შედარებით მოკრძალებით გამოიყურება. ამ თვალსაზრისით ყურადღებას იპყრობს მისი საინტერესო ნაშრომი „ვინ იყვნენ მეფენი ჰრომთა“, რომელიც დაიბეჭდა 1976 წელს „ლიტერატურულ საქართველოში“ (№24). აქ ის შეეცადა „ქართლის ცხოვრების“ ერთი ეპიზოდის საინტერესოდ გააზრებას. მან გამოთქვა მოსაზრება, რომ „გერმანელი ერის საღვთო რომის იმპერიის“ იმპერატორ ფრიდრიხ I ბარბაროსას (1152-1190) უცდია დიპლომატიური ურთიერთობის დამყარება საქართველოს მეფეებთან გიორგი III (1156-1184) და თამართან (1184-1213). მას სურდა საქართველოს მეფესთან დამოყვრება. უნდოდა თავისი ვაჟისთვის ფრიდრიხ შვაბიელისათვის პირველ ქმართან განქორწინებული თამარი შეერთო. ამისთვის 1188 წელს საქართველოში ელჩებიც კი გამოუგზავნიათ. ქართველებმა თავი შეიკავეს, რომ თამარი უცხოელზე მეორედ დაქორწინებულიყო; ავტორს აქვს ამ საკითხის საინტერესო ახსნა, რაც ამ თემაზე მისი მსჯელობის მთავარ ღირსებად მიგვაჩნია.

ფრიად აქტუალურ თემას შუა საუკუნეების ისტორიის პერიოდიზაციას შეეხება გ. ჟორდანიას ნაშრომი „შენიშვნები მსოფლიო ისტორიის პერიოდიზაციის საკითხზე“, რომელიც დაიბეჭდა „უნივერსიტეტის გაზეთში“ 1991 წლის 29 ნოემბერს. აქ მეცნიერმა სცადა შუა საუკუნეების მარქსისტული

პერიოდიზაციის გადასინჯვა. საკითხის დასმა სწორია, რაც მის, როგორც მკვლევარ-მედიევისტის დამსახურებას წარმოადგენს. მას შუა საუკუნეების ისტორიას და ახალ დროს შორის მიჯნად ესახება XV საუკუნის მიწურული და XVI საუკუნის დასაწყისი. ეს იყო საკითხისადმი სწორი მიდგომა, მაგრამ ის რატომღაც თავს იკავებს აქედან ახალი ისტორიის დაწყებაზე და მიზანშეწონილად ესახება ხანგრძლივი გარდამავალი პერიოდის გამოყოფა. დიდი გეოგრაფიული აღმოჩენებიდან საფრანგეთის დიდი რევოლუციის დაწყებამდე (1492-1789). ხანგრძლივი გარდამავალი პერიოდის გამოყოფა დიდი გეოგრაფიული აღმოჩენებიდან საფრანგეთის დიდი რევოლუციის დაწყებამდე (1492-1789) სრულიად ზედმეტად გვეჩვენება. XVIII საუკუნის მიწურულიდან, ახალი ისტორიის დაწყება დაგვიანებული უნდა ჩანდეს და ძალიან უახლოვდება სტალინურ პერიოდიზაციას. ამიტომ, ამგვარი მიდგომა, ნებისით თუ უნებლიეთ, შუა საუკუნეების ისტორიის სტალინური პერიოდიზაციის რენიშავის მცდელობად შეიძლება მივიჩნიოთ და პრინციპულად მიუღებელია. ეს არ არის არავითარი გარდამავალი პერიოდი. ეს არის ადრეული ახალი დრო (1492-1789), როგორც ეს მიღებულია თანამედროვე სამეცნიერო ლიტერატურაში.

განსაკუთრებით მტკივნეულად მიგვაჩნია ის გარემოება, რომ მან ვერ მოახერხა თავისი საინტერესო სალექციო კურსის გამოცემა, როგორც შუა საუკუნეების ისტორიის სახელმძღვანელოსი. ეს მას სავსებით ხელეწიფებოდა.

ქართული მედიევისტიკის განვითარებაში თავისი სიტყვა თქვა ცნობილმა ქართველმა ისტორიკოსმა პროფ. კუკური ლილუაშვილმა. მისი ორივე მთავარი ნაშრომი ახალ ისტორიას შეეხება. რომელსაც მაშინ საბჭოთა ისტორიოგრაფია შუა საუკუნეების ისტორიაში მოიაზრებდა. საკანდიდატო დისერტაციის თემად მისმა სამეცნიერო ხელმძღვანელმა ა. ნამორაძემ მას შეურჩია საინტერესო საკითხი „ჩეხი ხალხის ეროვნულ-გამათავისუფლებელი ბრძოლის ისტორიიდან XVII საუკუნეში“. მან ამ თემაზე 1954 წელს დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია.

ორივე ოფიციალურმა ოპონენტებმა ნაშრომი დადებითად შეაფასა. ვრცლად ისაუბრეს მის ღირსება, ნაკლოვანებაზე. კ. ლილუაშვილის ეს ნაშრომი იმ პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფიის მნიშვნელოვანი შენაძენია, რომელსაც, ბუნებრივია, აქვს თავისი ძლიერი და სუსტი მხარეები. მკვლევარი ვერ აცდა მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის გავლენას. ასეთად მიგვაჩნია ნაშრომის დასკვნა. აქ ის ხარკს უხდის ერთი მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის დიქტატს, მონოპოლიას.

პროფ. კ. ლილუაშვილის მნიშვნელოვანი მეცნიერული წარმატება იყო სადოქტორო დისერტაცია, რომელიც მან 1980 წელს დაიცვა თემაზე „ბულგარელი ხალხის ბრძოლა ფანარიოტთა უღელის წინააღმდეგ და რუსეთი“. საინტერესოა აღინიშნოს, რომ 1984 წელს პროფ. კ. ლილუაშვილის ამ გამოკვლევას ბულგარეთის მეცნიერებათა აკადემიის ოქროს მედალი მიენიჭა. ეს იმ პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფიის წარმატება იყო. ფაქტობრივად, მისი მიღწევების საერთაშორისო აღიარებად გვევლინება.

ნაშრომის გაცნობის შემდეგ გაგვიჩნდა ერთი საინტერესო მოსაზრება, სურვილი, ჩვენი აზრით, ნაშრომი ძალიან ბევრს მოიგებდა, თუ მასში შედარებული იქნებოდა თურქეთის პოლიტიკა ბულგარეთის მიმართ და საქართველოს მიმართ. ასეთი ისტორიულ-შედარებითი მეთოდის მომარჯვება, ვფიქრობთ, საინტერესო უნდა ყოფილიყო. აქტუალურია და შინაარსობრივად კიდევ უფრო გაამდიდრებდა ნაშრომს. ერთი პატარა, მაგრამ, ჩვენი აზრით, საინტერესო წახნაგს შემატებდა მას. მეცნიერულ კვლევას კიდევ უფრო მეტი სიღრმე მიეცემოდა. ქართული კონტექსტი ყოველთვის საინტერესოა.

პროფ. კ. ლილუაშვილი ფართო დიაპაზონის ისტორიკოსი იყო. მას აინტერესებდა, როგორც შუა საუკუნეების, ისე ახალი ისტორიის აქტუალური პრობლემები. შუა საუკუნეების ისტორიას ეხება მისი საინტერესო შრომები: „ჯვაროსნული ლაშქრობების ისტორიიდან“, „ნეოთომიზმი და მისი არსი“, „თავისუფლების დიდი ქარტია“. შრომების სერიალი ისლამის ისტორიიდან. პროფ. კუკური ლილუაშვილი არ იყო მხოლოდ ემპირიკოსი ისტორიკოსი. მას ხელეწიფებოდა თეორიულ, ისტორიოგრაფიულ საკითხებზე წერა. მან თავისი წვლილი შეიტანა საქართველოში ახალი ისტორიის ისტორიოგრაფიის შესწავლის საქმეში.

ყურადღებას იპყრობს კ. ლილუაშვილის ისტორიოგრაფიული ხასიათის ნაშრომი „ბულგარეთის საეკლესიო-ნაციონალური მოძრაობის საკითხები ბულგარელი მეცნიერების შრომებში“, რომელიც დაიბეჭდა 1986 წელს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომებში (ტ. 266) აქ მკვლევარი ახალ ამპლუაში მოგვევლინა. როგორც ისტორიოგრაფიის საკითხებში გაცნობიერებული მკვლე-

ვარი. პროფ. კ. ლილუაშვილი საკმაო ჩახედულებას ამჟღავნებს საკითხის ისტორიოგრაფიაში, რაც ამ თემაზე მისი მსჯელობის ძლიერ მხარედ გვევლინება. ნაშრომი, ცხადია, ვერ აცდა მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის გავლენას. მნიშვნელოვანწილად, სწორედ, ამით აიხსნება. ბულგარელი მარქსისტი ისტორიკოსების შრომებისადმი მისი დადებითი დამოკიდებულება.

თუ კ. ლილუაშვილის სამეცნიერო-კვლევით საქმიანობაში შეინიშნება ახალი ისტორიის თემატიკის დომინანტობა შუა საუკუნეებზე, მის სამეცნიერო-პედაგოგიურ საქმიანობაზე ამას ვერ ვიტყვით. ის შუა საუკუნეების ისტორიის ბრწყინვალე ლექტორი იყო, რომელმაც წარუშლელი კვალი დატოვა ყველგან, სადაც ასწავლიდა. ბათუმში, სადაც ის მუშაობდა საკანდიდატო დისერტაციის დაცვის შემდეგ. თბილისში, სადაც ის გადმოდის სამუშაოდ 1969 წელს და ასწავლიდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შუა საუკუნეების ისტორიის კათედრაზე და ა. ს. პუშკინის სახელობის პედაგოგიური ინსტიტუტის (ამჟამად ილიას უნივერსიტეტი) მსოფლიო ისტორიის კათედრაზე, სადაც ის, ერთი პერიოდი, შეთავსებით მუშაობდა. კ. ლილუაშვილი შეეცადა შეძლებისდაგვარად წინ წაენია საქართველოში შუა საუკუნეების ისტორიის სწავლება, ქართული მედიევისტის ნინაშე პროფ. კ. ლილუაშვილის დამსახურება, ფიქრობთ, სწორედ, ამაში უნდა მდგომარეობდეს.

ქართული მედიევისტის ისტორიის მკვლევარი გვერდს ვერ აუვლის პროფ. კარლო მეშველიანს იყო. მან თავისი წვლილი შეიტანა საქართველოში შუა საუკუნეების და ახალი ისტორიის სწავლების, პოპულარიზაციის და შესწავლის საქმეში. ის, პროფ. კ. ლილუაშვილის მსგავსად, გამორჩენილი ქართველი ისტორიკოსის ა. ნამორაძის ასპირანტი იყო, რომელმაც თავის მოწაფეს დისერტაციის თემად შეურჩია საინტერესო საკითხი „ბულგარელი ხალხის ბრძოლა თურქ დამპყრობთა წინააღმდეგ XVI-XVII საუკუნეებში“, რომელიც კ. მეშველიანმა 1957 წელს წარმატებით დაიცვა. ეს არაა შუა საუკუნეების ისტორია, როგორც ეს მიღებული იყო საბჭოთა, მარქსისტულ ისტორიოგრაფიაში. ეს ახალი ისტორიაა. აღსანიშნავია, რომ ორივე ოპონენტმა ნაშრომს დადებითი შეფასება მისცა. იყო შენიშვნები, რომლის ერთ ნაწილს კ. მეშველიანმა დამაჯერებლად გასცა პასუხი. ნაწილიც გაიზიარა. პროფ. გ. ჟორდანიას აზრით, „კარგი იქნებოდა თუ ავტორი პარალელს გაავლებდა ბულგარეთს და ევროპის ქვეყნების ეკონომიკურ და სოციალურ ვითარებას შორის XVI-XVII საუკუნეებში“. ნათქვამს დავამატებდით. ჩვენი აზრით, ნაშრომი ბევრს მოიგებდა, თუ მასში შედარებული იქნებოდა თურქეთის პოლიტიკა ბულგარეთის მიმართ და საქართველოს მიმართ. ასეთი, ისტორიულ-შედარებითი მეთოდის მომარჯვება, ალბათ, ინტერესს მოკლებული არ იქნებოდა და შინაარსობრივად კიდევ უფრო გაამდიდრებდა ნაშრომს.

ქართული ისტორიოგრაფიის ნინაშე პროფ. კ. მეშველიანის მთავარ დამსახურებად ქართულ რეალობაში პირველად, სლავების ისტორიის სახელმძღვანელოს დაწერა მიგვაჩნია. ის პირობით ორ სერიად შეიძლება დავყოთ. 1965 წელს მან გამოსცა სახელმძღვანელო „დასავლეთ და სამხრეთ სლავების ისტორია“. ის მოიცავს როგორც შუა საუკუნეების პერიოდს, ისე ახალ დროს და სრულდება XVIII საუკუნის მიწურულს. ეს იყო პირველი საფეხური. ბუნებრივია, ამას მოჰყვა მეორე საფეხური. მან ეს თემა რეგიონების მიხედვით გაანაწილა, რაც მასალის სიჭარბით, მდიდარი ინფორმაციით, უნდა ყოფილიყო გამოწვეული. საბოლოოდ ასეთი სურათი მივიღეთ: 1977 წელი – „ბულგარეთი XIX-XX საუკუნის დასაწყისში“; 1979 წელი – „პოლონეთი XIX-XX საუკუნის დასაწყისში“; 1982 წელი – „ჩეხეთ-სლოვაკია XIX-XX საუკუნის დასაწყისში“; 1985 წელი – „სერბეთი XIX-XX საუკუნის დასაწყისში“.

კონკრეტულად, დასავლეთ ევროპის შუა საუკუნეების ისტორიის საკითხებს ეხება კ. მეშველიანის ნაშრომი „კაპოშიანელთა აჯანყება“ (უნივერსიტეტის შრომები, 1964). საინტერესოა, მკვლევრის კიდევ ერთი ნაშრომი, „ბულგარეთის არქივებში დაცული ისტორიული დოკუმენტები საქართველოს შესახებ“ (უნივერსიტეტის შრომები, 1968). ქართული კონტექსტი მეცნიერული კვლევის გაღრმავების კარგ საშუალებას იძლევა, პერსპექტიულია.

საინტერესოა აღინიშნოს, რომ ქართველი მედიევისტებიდან შუა საუკუნეების ისტორიის საბჭოთა, მარქსისტული, პერიოდიზაციის გადასინჯვის საკითხებში ყველაზე სწორი პოზიცია, სწორედ, პროფ. კ. მეშველიანმა დაიკავა. მან მხარი დაუჭირა შუა საუკუნეების ისტორიის მარქსისტული პერიოდიზაციის რადიკალურ გადასინჯვას.

ბოლოს კ. მეშველიანმა ძალები მოსინჯა შუა საუკუნეების ისტორიის ისტორიოგრაფიაში და თავისი წვლილი შეიტანა მისი პოპულარიზაციის საქმეში. ამ თვალსაზრისით, ყურადღებას იპყრობს მისი პატარა რეცენზია „შუა საუკუნეების ისტორიის საკითხები“ (1999), ცნობილი ჰოლანდიელი მოაზროვნის ჰაიზინგას წიგნზე „შუა საუკუნეების შემოდგომა“.

დასასრულს კი დავძენთ, რომ კ.მეშველიანმა აქტიური მონაწილეობა მიიღო შუა საუკუნეების ისტორიის ახალი სახელმძღვანელოს შექმნაში. მისი დანერგულია ოთხი მონაკვეთი: ჩრდილოეთ ევროპა IX-XI საუკუნეებში, შუა საუკუნეების ქალაქების წარმოშობა და ზრდა. ინგლისი XV საუკუნეში. ვარდების ომი, თიუდორები და სკანდინავიის ქვეყნები XI-XV საუკუნეებში.

პროფ. კ. მეშველიანი აქტიურად იყო ჩაბმული თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. 1965-1975 წლებში იყო ისტორიის ფაკულტეტის დეკანის მოადგილე. 1980-1984 წლებში ის იყო უცხოელ მოქალაქეთა ფაკულტეტის დეკანი. 1987-1998 წლებში კი ისტორიის ფაკულტეტის დეკანი. 1991-1998 წლებში სათავეში ედგა შუა საუკუნეების ისტორიის კათედრას.

ქართული მედიევისტიკის კიდევ ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენელია პროფ. გურამ კუტალია. მისი მთელი სამეცნიერო – პედაგოგიური საქმიანობა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შუა საუკუნეების ისტორიის კათედრასთან ასოცირდება. ის ჯერ იყო ამ კათედრის ლაბორანტი, შემდეგ ასისტენტი, მასწავლებელი, დოცენტი, პროფესორი და ბოლოს კათედრის გამგე. 1998-2006 წლებში ის ხელმძღვანელობდა შუა საუკუნეების ისტორიის კათედრას.

გ. კუტალიამ თავისი წვლილი შეიტანა საქართველოში შუა საუკუნეების ისტორიის სწავლების, პოპულარიზების და შესწავლის საქმეში.

მის საქმიანობაში ცენტრალური ადგილი უჭირავს გერმანიაში რეფორმაციას. გადაჭარბებული არ იქნება, თუ ვიტყვით, რომ ის საქართველოში რეფორმაციის ისტორიის ერთ-ერთი უპირველეს სპეციალისტად გვევლინება. განსაკუთრებით გულდასმით სწავლობდა დიდი მარტინ ლუთერის (1483-1546) მოღვაწეობას. ამ თემას ეძღვნება მისი საკანდიდატო დისერტაცია „მარტინ ლუთერის პედაგოგიური შეხედულებანი“, რომელიც 1990 წლის 24 ოქტომბერს დაიცვა. უფრო ადრე კი 1982 წელს ეს ნაშრომი გამოქვეყნდა წიგნად. მისი სადოქტორო დისერტაცია კი იყო „საზოგადოებრივ-პოლიტიკური იდეები რეფორმაციის ეპოქის გერმანიაში“, რომელიც 1999 წლის 30 ივნისს დაიცვა, ხოლო მომდევნო, 2000 წელს გამოქვეყნდა მონოგრაფიის სახით. ყურადღებას იპყრობს მეცნიერის მონოგრაფიები „მარტინ ლუთერის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური შეხედულებები“ (1993) და „ბერი, რომელიც აუჯანყდა რომს“ (2009). ამას უნდა დავუმატოთ წყაროების რამდენიმე საინტერესო პუბლიკაცია. „მარტინ ლუთერის თეზისები“ (1998), ერაზმ როტერდამელის „მშვიდობის ჩივილი“ (1993). დაზუსტების მიზნით ვიტყვით, რომ ეს გახლავთ ახალი ისტორიის წყაროთმცოდნეობა და არა შუა საუკუნეების ისტორიის წყაროთმცოდნეობა,

პროფ. გ. კუტალიას ამ შრომებმა უმაღლესი მიიპყრო ფართო საზოგადოების ყურადღება და სპეციალისტების დადებითი შეფასებაც დაიმსახურა. როგორც ჩვენში, ისე საზღვარგარეთ, გამოითქვა ზოგიერთი შენიშვნა, რომელიც ნაშრომის შემდგომ სრულყოფას, დახვეწას, ისახავდა მიზნად. სავსებით ვეთანხმებით პროფ. შ. რევიშვილს, რომ მარტინ ლუთერის პედაგოგიურ შეხედულებებს ქართულ რეალობაში ერთ-ერთმა პირველმა ყურადღება მიაქცია ანთიმოზ ჯუღელმა, რომელმაც გადამღელის ფსევდონიმით 1884 წელს „ივერიის“ მეხუთე და მეექვსე ნომერში გამოაქვეყნა სტატია „ლუთერი – როგორც პედაგოგი“. საქართველოში აღნიშნული პრობლემით დაინტერესების ათვლა, ალბათ, სწორედ აქედან იწყება. როგორც ჩანს, ავტორს უნებლიეთ გამორჩა ეს ფაქტი (რევიშვილი 1987: 278-279); (რევიშვილი 1983). რეცენზიაზე, რომელიც გამოქვეყნდა გაზეთ „წიგნის სამყაროში“ 1983 წლის 22 ივნისს, ხელს აწერს არა მარტო იმჟამინდელი უცხო ენების ინსტიტუტის დოცენტი ა. მუშკუდიანი, არამედ ამ სტრიქონების ავტორიც, რაც მას, ეტყობა, გამორჩა, რომ აღენიშნა.

განსაკუთრებით ფასეულია ამ პრობლემის ქართული კონტექსტი, სადაც ავტორი ყურადღებას ამახვილებს საქართველოში არსებულ ლუთერანულ ეკლესიებსა და სკოლებზე. ამ თვალსაზრისით, საინტერესოა გ.კუტალიას ნაშრომი „ლუთერანული ეკლესიები და სკოლების საქართველოში“, რომელიც შევიდა წიგნში „ნარკვევები და მოგონებები“ (კუტალია 2004ბ: 23-27).

რეფორმაცია, საბჭოთა, მარქსისტულ-ლენინური, პერიოდიზაციის თანახმად, შუა საუკუნეების ისტორიაში შედიოდა. დღეს ეს შეუსაბამოა გასწორდა. გ.კუტალიას შრომების დიდი ნაწილი ახალ ისტორიაზე მოდის (კალანდაძე 2011ბ: 249-250), მაგრამ ეს სულაც არ აკნინებს შუა საუკუნეების ისტორიის სწავლების, პოპულარიზაციის და შესწავლის საქმეში მის კუტალიას დამსახურებას. ამის ნატელი დადასტურებაა „შუა საუკუნეების ისტორიის“ ახალი სახელმძღვანელოს დანერგა მიგვაჩნია.

ჩვენს შორის მეცნიერული პაექრობის მწვერვალად შუა საუკუნეების ისტორიის პერიოდიზაციის საკითხზე არსებული აზრთა სხვადასხვაობა უნდა მივიჩნიოთ. ჩვენ შუა საუკუნეების ისტორიას და ახალ ეპოქას შორის მიჯნად გვესახება XV საუკუნის მიწურული და XVI საუკუნის დასაწყისი. კონკ-

რეტულად კი, რენესანსი, დიდი გეოგრაფიული აღმოჩენები, რეფორმაცია. მისი პოზიცია ამ საკითხში სრულიად განსხვავებულია. მას ამ მოვლენებით შუა საუკუნის დასრულება მიზანშეწონილად არ ესახება. ის მიიჩნევს, რომ XVI საუკუნე და XVII საუკუნის პირველი ნახევარი. ეს იყო გარდამავალი პერიოდი, ან „გვიან შუა საუკუნეები და ადრეული ახალი დრო“ (კალანდაძე 2007: 72-81); (კალანდაძე 2015ბ: 48-52); (კალანდაძე 2017გ: 68-69); (კალანდაძე 2017ბ).

მან შუა საუკუნეების ისტორიაზე დაწერა კიდევ რამდენიმე საინტერესო ნაშრომი, რომელთა შორის ერთ-ერთ საუკეთესოდ მიგვაჩნია მისი გამოკვლევა „ქემალ ად-დინის ცნობა დიდგორის ბრძოლის შესახებ“ (კუტალია 2004ბ: 5-10). მეტად თბილი მოგონებები მიუძღვნა აკად. შოთა მესხიას და აკად. სერგო ჯორბენაძეს (კუტალია 2004ბ: 65-74).

ქართველ მედიევისტთა ძველი თაობის წარმომადგენლები იყვნენ ისტორიკოსები პროფ. გრიგოლ ჩხარტიშვილი და დოც. ირაკლი ბერაძე. მათი საქმიანობა მჭიდროდ უკავშირდება თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შუა საუკუნეების ისტორიის კათედრას. მათ თავისი წვლილი შეიტანეს საქართველოში დასავლეთ ევროპის შუა საუკუნეების ისტორიის სწავლების, პოპულარიზების და შესწავლის საქმეში.

პროფ. გ. ჩხარტიშვილი პროფ. გ. ნათაძის ასპირანტი იყო. მისი რეკომენდაციით 1929 წელს ის ასპირანტურაში ჩაირიცხა. 1946 წელს მან დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია. გ. ჩხარტიშვილის ინტერესების სფეროში შედიოდა შუა საუკუნეების ინგლისის ისტორია. კონკრეტულად კი, ინგლისის საქალაქო მეურნეობის განვითარება XI-XIII საუკუნეებში. ამ შრომის ლოგიკურ დაგვირგვინებას წარმოადგენდა მისი სადოქტორო დისერტაცია „ინგლისის საქალაქო მეურნეობის განვითარება XI-XII საუკუნეებში“. დაწერა კიდევ რამდენიმე ათეული ნაშრომი შუა საუკუნეების ისტორიაზე და ამით თავისი წვლილი შეიტანა შუა საუკუნეების ისტორიის პოპულარიზაციის საქმეში. ამ თვალსაზრისით, ყურადღებას იპყრობს პედინსტიტუტისთვის დაწერილი მისი სახელმძღვანელო „შუა საუკუნეების ისტორია“. მან დაწერა აგრეთვე სახელმძღვანელო აზიის ქვეყნების შუა საუკუნეების ისტორიაში, რაც ქართულ ისტორიოგრაფიაში ამ ეპოქაში აღნიშნული რეგიონის ისტორიის გაშუქების პირველი მცდელობა იყო. ის დიდი ხნის განმავლობაში გორის პედაგოგიურ უნივერსიტეტში ასწავლიდა შუა საუკუნეების ისტორიას.

შუა საუკუნეების ისტორიის შესწავლის საქმეში ი. ბერაძის დამსახურება ორ საკითხთან ასოცირდება. ერთი, ესაა მისი საკანდიდატო დისერტაცია „კელნის ხელოსანთა აჯანყება“, რომელიც მან 1945 წელს დაიცვა. მეორე იყო პრობლემა „საქართველო და ჯვაროსნები“, რომელსაც ის დიდი ხნის მანძილზე იკვლევდა. გამოქვეყნებული აქვს კიდევ რამდენიმე ნაშრომი შუა საუკუნეების ისტორიის საკითხებზე. ეს შრომები, ცხადია, ვერ აცდა მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის გავლენას და სავსებით შეესატყვისებოდა იმ პერიოდის ისტორიოგრაფიის მოთხოვნას. ამ სფეროში მათი დამსახურება, სწორედ, ეს იყო.

ქართულ მედიევისტიკაში თავისი კვალი დატოვა ისტორიკოსმა ირინე ნოდიაშვილმა. ის პროფ. გ. ჟორდანიას ინიციატივით, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შუა საუკუნეების კათედრაზე საათობრივი ანაზღაურების წესით იყო მოწვეული. ის კითხულობდა ლექციებს დასავლეთ ევროპის ცალკეული ქვეყნების ისტორიაში დასავლეთ ევროპის ენებისა და ლიტერატურის ფაკულტეტზე.

ი. ნოდიაშვილი პროფ. ა. ნამორაძის ასპირანტი იყო. თავდაპირველად ის ინტერესდებოდა დასავლეთ ევროპის შუა საუკუნეების ისტორიით, კონკრეტულად, გერმანიის ქალაქების განვითარებით. მაგრამ მოგვიანებით თემა შეცვალა და ბიზანტიის ისტორია გახდა მისი ძიებების ფოკუსი. ამ თემამ ის დააკავშირა აკად. სიმონ ყაუხჩიშვილს დაუკავშირა. ის მისი ხელმძღვანელობით ჩამოყალიბდა, როგორც ერთ-ერთი წამყვანი ბიზანტიისტი საქართველოში. შუა საუკუნეების საქართველო-ბიზანტიის ურთიერთობების ერთ-ერთი საინტერესო მკვლევარი. მან ამ პრობლემას არა ერთი საინტერესო ნაშრომი მიუძღვნა, რომელიც ქართული ისტორიოგრაფიის მნიშვნელოვანი შენაძენია და მას ამ პრობლემის ვერცერთი მკვლევარი გვერდს ვერ აუვლის (კალანდაძე 2011ა: 839-849).

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შუა საუკუნეების ისტორიის კათედრასთან ასოცირდება კიდევ ერთი შესანიშნავი პიროვნების დოცენტ ლუარსაბ შუბლაძის საქმიანობა. მისი მთავარი ნაშრომია „გამოჩენილი შვეიცარიელი პატრიოტი ულდრაიხ ცვინგლი“, რომელიც 1970 წელს დაიცვა. ვფიქრობთ, სასურველი იქნებოდა მისი წიგნად გამოცემა, ვინაიდან ამ თემაზე მშობლიურ ენაზე არსებული ლიტერატურით ნამდვილად არ ვართ განებივრებული. ეს მნიშვნელოვანწილად შეაქვს ამ ხარვეზს.

რეფორმაცია შვეიცარიაში, ულდრაის ცვინგლის საქმიანობა, შუა საუკუნეების ისტორიასთან კი არ ასოცირდება, როგორც ეს იყო საბჭოთა, მარქსისტულ ისტორიოგრაფიაში, არამედ ეს არის ახალი ეპოქის ისტორია, სახელდობრ ადრეული ახალი დრო. ჩვენ ვცადეთ გაგვესწორებინა ეს შეუსაბამობა და მიგვაჩნია, რომ დოც. ლ. შუბლაძის ეს ნაშრომი ახალ ისტორიას მიეკუთვნება (კალანდაძე 2011ბ: 249-250). მკვლევარმა ხელი მოჰკიდა სერიოზულ მეცნიერულ პრობლემას და მარქსისტული პოზიციებიდან დაამუშავა. ამ გზით მაშინ ძალიან ბევრი მიდიოდა. იმ პერიოდში ეს ტრადიციული გზა იყო. მანაც ეს გზა აირჩია.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შუა საუკუნეების ისტორიის კათედრაზე დიდი ხნის განმავლობაში მუშაობდა ისტორიკოსი გურანდა ჭოხონელიძე. ის ისტორიის ფაკულტეტის საღამოს და დაუსწრებელი განყოფილებაზე ასწავლიდა სლავების ისტორიის კურსს. მან ძალიან კარგად იცოდა პოლონური და ჩეხური და თავისუფლად შეეძლო ამ დარგში მუშაობა. მისი მდიდარი მეცნიერული პოტენციალი მხოლოდ ნაწილობრივ იყო რეალიზებული სამეცნიერო-პედაგოგიურ ასპარეზზე, ხოლო როგორც მკვლევარი ისტორიკოსი, ის რალაცნაირად ჩრდილში აღმოჩნდა და მეტად მკრთალი კვალი დატოვა. ჩვენ შევეცადეთ ეს მკრთალი კვალი დაგვეფიქსირებინა (კალანდაძე 2018: 164-170).

საქართველოში დასავლეთ ევროპის შუა საუკუნეების ისტორიის შესწავლის მეორე დიდი ცენტრი უნდა ყოფილიყო ისტორიის ინსტიტუტი, სადაც პროფესორი ილია ტაბალუას ძალისხმევით, ჩამოყალიბდა ევროპის ქვეყნების ისტორიის განყოფილება. მის საქმიანობაში დიდი ადგილი ეკავა დასავლეთ ევროპის ახალი და უახლესი ისტორიის პოპულარიზაციას და შესწავლას. საქართველო-ევროპის ურთიერთობების მეცნიერულ კვლევას, რომლის მთავარი ტონისმიმცემი თავად პროფ. ი. ტაბალუა იყო. დასავლეთ ევროპის შუა საუკუნეების ისტორიის საკითხებს მათ საქმიანობაში შედარებით ნაკლები ყურადღება ექცეოდა და პერიფერიულ თემად რჩებოდა. განყოფილებას არ ჰყავდა დასავლეთ ევროპის შუა საუკუნეების ისტორიის სპეციალისტი, მედიევისტი, რაც, ცხადია, აბრკოლებდა ამ თემატიკის პოპულარიზაციას და შესწავლას, ვფიქრობთ, სასურველი იქნებოდა შუა საუკუნეების ისტორიის საკითხებზე ყურადღების გამახვილება. ეს განყოფილების საქმიანობას გაცილებით უფრო მრავალფეროვანს გახდიდა და შინაარსობრივად გაამდიდრებდა. ამ ვაკუუმს ნაწილობრივ ავსებს პროფ. ი. ტაბალუას წიგნი „საქართველო ევროპის არქივებსა და წიგნთსაცავებში, წიგნი პირველი“, (1984), რომლის ერთი მოზრდილი ნაწილი შუა საუკუნეების ისტორიის ეპოქას ეხება. ამ ფონზე ერთგვარ ბედნიერ გამოწვევასად გვევლინება ისტორიკოსი მალხაზ დუმბაძე, რომელსაც აინტერესებდა სერიოზული მეცნიერული პრობლემა ქართულ-ევროპული ვასალიტეტის შედარება. მან ამ თემას სპეციალური ნაშრომი მიუძღვნა „საქართველო და ევროპის ქვეყნების ისტორია“ (1989). რა თქმა უნდა, ეს ძალიან ცოტაა და საკმარისი არ არის, გაცილებით უფრო მეტის გაკეთება შეიძლებოდა. ამის პოტენციალი არსებობდა, მაგრამ გარკვეული სუბიექტური თუ ობიექტური მიზეზების გამო, ეს ასე არ მოხდა. დასავლეთ ევროპის შუა საუკუნეების ისტორიის საკითხებისადმი გულგრილი დამოკიდებულება განყოფილების მრავალმხრივი, მრავალფეროვანი და უაღრესად ნაყოფიერი საქმიანობის აქილევსის ქუსლად გვესახება. მნიშვნელოვანწილად, სწორედ ამით აიხსნება, რომ ქართული მედიევისტიკის განვითარებაში ამ განყოფილების წვლილი ძალზე მოკრძალებულად გამოიყურება.

შუა საუკუნეების ისტორიის შესწავლის კიდევ ერთ მნიშვნელოვან ცენტრად მაშინდელი ა. პუშკინის სახელობის პედაგოგიური ინსტიტუტი (ამჟამად ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი) იქცა. აქ არსებობდა მსოფლიო ისტორიის კათედრა, სადაც, ბუნებრივია, შუა საუკუნეების ისტორიის სწავლებას პოპულარიზაციას და შესწავლას სათანადო ყურადღება ეთმობოდა. სავსებით მართლზომიერი უნდა იყოს, რომ ამ საქმის მოთავეებად, პროფ. ა. ნამორაძის მოწაფეები მოგვევლინენ.

პირველ რიგში უნდა ვახსენოთ პროფ. ზოია შეფტელი (ჩიმაკიძე). მან 1944 წელს დამათავრა ასპირანტურა. ისიც პროფ. ა. ნამორაძის ასპირანტი გახლდათ. მან თავის მოწაფეს რთული და მეტად საინტერესო თემა შეურჩია ისტორიოგრაფიის სფეროდან. „ნიკოლო მაკიაველის ისტორიული შრომები“. მან 1948 წლის 5 ნოემბერს დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია. ასეთი თეორიული ხასიათის, ისტორიოგრაფიული ნაშრომებით, ქართული ისტორიოგრაფია არა თუ მაშინ, არამედ დღესაც არ გახლავთ განუხრებელი და ამ კუთხით საკითხის წინ ნამოწევა, უსათუოდ, მისასაღმებელი იყო. ეს ნაშრომი იმდროინდელი ქართული ისტორიოგრაფიის ფონზე წინგადადგმული ნაბიჯია.

ჰუმანისტური ისტორიოგრაფია და ნიკოლო მაკიაველი უნდა მოვიაზროთ არა შუა საუკუნეების ისტორიოგრაფიაში, როგორც ეს მიღებული იყო საბჭოთა მარქსისტულ, ისტორიოგრაფიაში, არამედ ახალ პერიოდში (ეუთერი 1936).

ამრიგად, ქართულმა მედიევისტულმა განვითარების თავისებური გზა განვლო, რომელიც ია-ვარდებით მოფენილი არ ყოფილა და ამიტომ მისი წარსულის შელამაზებულად, ვარდისფერებში, წარმოჩენა მიზანშეწონილად არ მიგვაჩნია. ის ქართული მედიევისტის ნარმატებებზე და პრობლემებზე ადეკვატურ წარმოდგენას ვერ გვიქმნის. ჩვენი აზრით, ქართული მედიევისტის წარსულზე საბჭოთა წარმოდგენა სერიოზული კორექტივების შეტანას საჭიროებს და დაზუსტებას მოითხოვს. რა თქმა უნდა, ის ვერ გადაურჩა ვიწროდოგმატურად გაგებული მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიას.

ფაქტობრივი მონაცემების ფართოდ მოხმობის თვალსაზრისით პროგრესი აშკარა იყო და ამის დაუნახაობა, ცხადია, არაა მართებული. ამ დროს შექმნილი შრომების დიდ ნაწილს, მიუხედავად იმ ეპოქისადმი დამახასიათებელი რეპრეზენტაციის სტილისა და თეორიული ხარვეზისა, დღემდე არ დაუკარგავს მნიშვნელობა. აქ გამოვლენილი მრავალფეროვანი წყაროების და მდიდარი ფაქტობრივი მასალის გამოყენება დღესაც შესაძლებელია.

საბჭოთა პერიოდის ქართული მედიევისტის განვითარებას ფორმაციული პრინციპი მიუსადაგეს, რაც სავსებით შეესატყვისებოდა შუა საუკუნეების ისტორიის საბჭოთა, მარქსისტულ-ლენინურ პერიოდიზაციას. სწორედ, ამის გამოძახილი უნდა იყოს. ქართული მედიევისტის განვითარების სულ სხვა სურათი დაიდო. ამასთან შუა საუკუნეების ქრონოლოგიური ჩარჩოები ხელოვნურად იქნა გაფართოებული, ხოლო ახალი ისტორია კი პირიქით ძალიან შეიკუმშა. ამას, ცხადია, თავისი გამოძახილი ჰქონდა ქართული მედიევისტის ისტორიაზე. ფაქტობრივად, საქმე გვაქვს აღნიშნული საკითხის საბჭოთა ხედვასთან. ასე აღმოჩნდა ახალი ისტორიის პრობლემები შუა საუკუნეების ისტორიის ქრონოლოგიურ ჩარჩოებში. ამგვარი დამოკიდებულება საბჭოთა პერიოდის ქართული მედიევისტის განვითარების ადეკვატურ სურათს ვერ გვიხატავს. პირველ ყოვლისა, ეს იმით გამოიხატება, რომ მის მიღწევებზე გადაჭარბებულ წარმოდგენას გვიყალიბებს. ვფიქრობთ, მნიშვნელოვანწილად, სწორედ, ამით იყო განპირობებული საბჭოთა პერიოდის ქართული მედიევისტისათვის დამახასიათებელი ძირითადი თავისებურებანი: 1. საბჭოთა პერიოდის ქართული მედიევისტის მიღწევები სინამდვილეში გაცილებით უფრო მოკრძალებულად გამოიყურება, ვიდრე ეს საბჭოთა წლებში ჩანდა. საბჭოთა მიდგომის ძალზე პოლიტიზირებული და იდეოლოგიზირებული იყო. ასეთი გახლდათ პოლიტიკური ნება. წმინდა მეცნიერული თვალსაზრისით, ის სერიოზულად მოიკოჭლებს, კორექტივების შეტანას საჭიროებს, დაზუსტებას მოითხოვს. 2. საბჭოთა პერიოდის ქართული მედიევისტისათვის დამახასიათებელ ამ თავისებურებაზე კრინტს არ დავძრავდით, ეს ჩვეულებრივი ამბავი იქნებოდა, მას მკვეთრად გამოკვეთილი პოლიტიკური სარჩული, რომ არ ედოს საფუძვლად. მან თავისი გამოძახილი ჰპოვა, ქართველი მედიევისტების შემოქმედებაში. მისთვის დამახასიათებელი გაორებაც, სწორედ, აქედან იღება სათავეს. ისინი ასწავლიდნენ შუა საუკუნეების ისტორიას, ხოლო იკვლევდნენ ახალი ისტორიის პრობლემებს. თუ მათი სამეცნიერო პედაგოგიური საქმიანობა შუა საუკუნეების ისტორიის სწავლებასთანაა დაკავშირებული, მათი სამეცნიერო-კვლევით საქმიანობაზე ამას ვერ ვიტყვით. ის ახალი ისტორიის საკითხებს შეეხება, ამაში ვერავითარ შეუსაბამობას ვერ ვხედავთ. ჩვენი აზრით, მთავარია ეს სიტუაცია სწორედ გავიგოთ. ის საბჭოთა რეალობის გამოძახილია. მას საფუძვლად ედო შუა საუკუნეების ისტორიის მარქსისტული პერიოდიზაცია. მიუხედავად ამ გარემოებებისა, მათ საქმიანობას ვერ მოვწყვეტთ ქართული მედიევისტის განვითარებას. ჩვენი აზრით, ეს სწორი არ იქნება. ის ქართული მედიევისტის ორგანული შემადგენელი ნაწილია. უბრალოდ ის იმაზე გაცილებით უფრო მოკრძალებულად გამოიყურება, ვიდრე ეს ამ ცოტა ხნის წინ ეგონათ. აქ, იმის თქმას ვაპირებთ, რომ მათი შემოქმედება უფრო ახალ ისტორიას განეკუთვნება და არა მედიევისტის, როგორც ეს საბჭოთა წლებში ითვლებოდა. ჩვენ ვცადეთ გაგვესწორობინა ეს შეუსაბამობა და რეალური სურათი აღგვედგინა. საბჭოთა პერიოდის ქართული მედიევისტის განვითარება ნორმალურ მეცნიერულ კალაპოტში დაგვებრუნებინა. სულ სხვა აქცენტები დავსვით. ქართული მედიევისტის განვითარების სულ სხვა და შეიძლება გაცილებით უფრო რეალისტური სურათი დავდეთ. აი, სწორედ, ასე გვესახება ჩვენი ძიების შედეგები.

დამონებანი

- ანთაძე, კალანდაძე 2014: თ. ანთაძე, მ. კალანდაძე. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ახალი და უახლესი ისტორიის კათედრის ისტორია, თბილისი.
- ეუთერი 1936: E. Eueter. *Geschichte der neuen Historiographie*.
- გურევიჩი 2004: А. Гуревич. *история историка*, Москва.
- კალანდაძე 1999: მ. კალანდაძე. დასავლეთ ევროპის შუა საუკუნეების და ახალი ისტორიის შესწავლა საქართველოში XX საუკუნის პირველ ნახევარში, თბილისი.
- კალანდაძე 2007: მ. კალანდაძე. მსოფლიო ისტორიის პერიოდიზაცია ქართულ ისტორიოგრაფიაში, თბილისი.
- კალანდაძე 2009: მ. კალანდაძე. ქართული მედიევისტიკის სათავეებთან, თბილისი.
- კალანდაძე 2011ა: მ. კალანდაძე. ირინე ნოდია მედიევისტი და ბიზანტიზმის, ბიზანტიზმის საქართველოში 3, ნაკვეთი 2, თბილისი.
- კალანდაძე 2011ბ: მ. კალანდაძე. ისტორიოგრაფიული ეტიუდები, პირველი ნაწილი, თბილისი.
- კალანდაძე 2014: მ. კალანდაძე. დასავლეთ ევროპის შუა საუკუნეების ისტორიის ისტორიოგრაფიის შესწავლა საბჭოთა პერიოდის ქართულ მედიევისტიკაში, ანალები, №10, თბილისი.
- კალანდაძე 2015ა: მ. კალანდაძე. ამერიკის შეერთებული შტატების ახალი ისტორიის შესწავლა საქართველოში.
- კალანდაძე 2015ბ: მ. კალანდაძე. დასავლეთ ევროპის შუა საუკუნეების ისტორიის ისტორიოგრაფიის შესწავლა თანამედროვე ქართულ მედიევისტიკაში, №11, თბილისი.
- კალანდაძე 2017ა: მ. კალანდაძე. ერთი აქტუალური საკითხის გამო ანუ დავა უდავო საკითხზე, საქართველოს საპატრიარქოს წმინდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი, ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის ფაკულტეტის შრომები, ტ. VII, თბილისი.
- კალანდაძე 2017ბ: მ. კალანდაძე. შუა საუკუნეების ისტორიის პერიოდიზაცია, გელათის მეცნიერებათა აკადემიის ყურნალი, №5, თბილისი.
- კალანდაძე 2017გ: მ. კალანდაძე. ქართული მედიევისტიკის პირველი ნაბიჯები, მაცნე, ისტორიის სერია, №2, თბილისი.
- კალანდაძე 2018: მ. კალანდაძე. ისტორიკოსი გურანდა ჭოხონელიძე (1938-2006), კულტურის ისტორიის და თეორიის საკითხები XXII, თბილისი.
- კუტალია 2004ა: გ. კუტალია. თსუ, შუა საუკუნეების ისტორიის კათედრის ისტორია, შუა საუკუნეების ისტორიის საკითხები, ნაკვეთი VI, თბილისი.
- კუტალია 2004ბ: გ. კუტალია. ნარკვევები და მოგონებები, თბილისი, მერიდიანი.
- ნათაძე 1925: გ. ნათაძე. ევროპის ფეოდალიზმის ისტორიიდან. ბენეფიციუმის წარმოშობა და იმუნიტეტის საკითხი, უნივერსიტეტის მოამბე, ტ. VI, თბილისი.
- ნათაძე 1926: გ. ნათაძე. დასავლეთ ევროპის ფეოდალიზმის ისტორია, ტფილისი, ტფილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- რევიშვილი 1987: შ. რევიშვილი. გერმანულ-ქართულ ლიტერატურულ კავშირებზე, თბილისი.
- რევიშვილი 1983: შ. რევიშვილი. წიგნი დიდი რეფორმატორზე, სახალხო განათლება, №24, თბილისი.

THE MEDIEVAL HISTORY STUDIES IN GEORGIA (FROM 1950s TO 1991s)

Merab Kalandadze

The present work is historiographical and aims to scrutinize one very interesting period of medieval history studies in Georgia. It starts in 1950s, after the death of I. Stalin, and ends with the collapse of Soviet Union in 1991.

We believe that Georgian tradition of medieval history studies and contributions of Georgian scholars if no more than, is no less than, any small European country's achievements in this field. Thus, nihilistic attitude toward heritage of medieval history studies in Georgian is not be appropriate.

The paper deals with the development of Georgian Medieval Studies and contributions to this field of several scholars: Professors Giorgi Tivadze, Givi Zhordania, Kukuri Liluashvili, Carlo Meshveliani, Grigol Chkhartishvili, Irakli Beridze, Guram Kutalia, Luarsab Shubladze and Irine Nodia.

In fact, we try to present assessment of the medieval history studies in Soviet Georgia. The theme is interesting and topical. Apologetic evaluation of this period is outdated approach, which was typical of the stage of historiography that was already passed. We must not go from one extremity to another. We should not judge these works harshly of above-mentioned scholars.

They chose a serious scientific problem and studied it from Marxist positions. In this difficult situation, this was the only reasonable solution.

If we will put aside Marxist wrapper the remain part of their works will be, not doubt, valuable. It is a rich factual material, rich scientific information, a wide range of sources. Exactly these positive aspects of their works should become object for academic discussion. We see real progress in directions of empirical research and gathering of rich factological material, it will not be correct to shadow this fact. Crisis has conceptual nature. Marxist approach announced that its results are last instance of truth. In reality history does not solve the problem of undoubtable historical truth.